

AVIFAUNISTISCHE GEGEVENS VAN DE KOP VAN GOEREE

DOOR M. F. MÖRZER BRUIJNS

*Rijksinstituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud (R.I.V.O.N.)
R.I.V.O.N.-mededeling No. 111*

Inleiding

De uitvoering van de Deltawerken brengt vèrgaande gevolgen met zich voor Goeree-Overflakkee, ook voor de vogelwereld van het eiland. Met deze veranderingen in het verschiet, die voor de vogels wel zeer ingrijpend zullen zijn als gevolg van de afsluiting van de zeegaten en de te verwachten toename van het bezoek, is het nuttig de balans van de natuurlijke vogelrijkdom op te maken. Dat is niet eenvoudig, want er is over de avifauna van Goeree weinig of niets gepubliceerd. Er zijn wel geregeld incidentele bijzonderheden vermeld van broedvogels en van doortrekkers en wintergasten, maar er verscheen slechts een enkele meer omvattende publikatie (vgl. literatuur-opgaven). Er is stellig meer bekend, maar dit bleef besloten in de dagboeken en herinneringen van ornithologen. Dat is te betreuren, want Goeree-Overflakkee is ornithologisch zeer de moeite waard.

Enkele natuurterreinen van het eiland, zoals de reservaten Ventjagersplaat bij Ooltgensplaat, Plaat van Scheelhoek bij Stellendam, Kwade Hoek bij Goedereede en de duinen en het gors van de Punt bij Ouddorp, zijn zelfs internationaal van betekenis.

Inventarisatie in 1961

In de zomer van 1961 is de Kop van Goeree, omvattende het gebied van de gemeenten Ouddorp en Goedereede, avifaunistisch nader onderzocht. Daarbij werden de vogelbevolkingen van de verschillende landschappen kwalitatief en kwantitatief geïnventariseerd en met elkaar vergeleken. Het onderzoek werd van 26 tot en met 30 juni verricht. De waarnemingen wer-

den dagelijks gedaan door drie groepen waarnemers. Er werd gewerkt volgens de lijntaxatiemethode. Daarbij worden alle vogels genoteerd die men ziet of hoort in een strook van 50 m breed, namelijk 25 m ter weerszijden van de lijn die men tijdens het inventariseren langzaam lopend volgt.

Na iedere kilometer die is afgelegd zijn 5 ha geïnventariseerd. Op deze manier verkrijgt men een indruk van de dichtheden waarmee de verschillende vogelsoorten in de diverse biotopen voorkomen. Er treden daarbij soms verrassende en niet vermoede verschillen aan de dag. Deze verdiepen het inzicht in de voorkeur van de soorten voor bepaalde biotopen en verschaffen tevens waardevolle aanwijzingen ten aanzien van de belangrijkheid van de onderzochte milieus. De waarnemingen in eind juni verricht geven geen uitsluitsel omtrent de dichtheid van het aantal broedparen en territoria. Zij zijn wel voldoende om de waarde van de verschillende landschappen als biotoop voor de broed- en zomervogelbevolking te kunnen vaststellen.

In de Kop van Goeree kan men een aantal landschappen onderscheiden als delen van een denkbeeldig transect, dat begint bij de Noordzee en dat verder omvat: het Noordzeestrand; het jonge duin- en primaire strandvlaktengebied van de Kwade Hoek; het open helmduin van de zeereep; het achter de zeereep gelegen oudere duin, begroeid met duindoornstruweel; het vroomlandschap van het oude, ontkalkte binnenduin; het schurvelingengebied met dorpen, erven, tuinderijen, boomgaarden en door houtwallen omgeven akkertjes en graslanden; vervolgens het open bouw- en graslandgebied van het polderland; de inlagen aan de zuidzijde van het eiland en tenslotte het zilte buitendijkse gors en slik bij de Punt.

In een gebied als dit kan men een veelzijdige vogelbevolking verwachten. Zowel de vogels van de zeekust en de duinen als die van het polderland en van de menselijke nederzettingen vinden er gunstige levensomstandigheden. Goeree is evenwel minder geschikt, mede door zijn geïsoleerde ligging, voor vogels die aangewezen zijn op bos en opgaand houtgewas, ook al is het schurvelingengebied uitgebreid van oppervlak en heeft het veel geboomte.

Broedvogelgegevens

Van ongeveer 80 soorten mag worden verwacht, dat zij in de Kop van Goeree als broedvogel voorkomen. Dit aantal komt tennaastebij overeen met de lijst van broedvogels, samengesteld met behulp van opgaven en aanwijzingen van een aantal ter plaatse bekende vogelkenners, o.a. C. van Koppen, H. C. Walen en de vogelwachter J. Vlietland, allen te Ouddorp, en de vogelwachter A. M. Blokland te Stellendam.

Tijdens het onderzoek werd de aanwezigheid vastgesteld van tenminste 73 broedvogelsoorten. Vier soorten die als broedvogel werden opgegeven werden niet waargenomen: de oeverzwaluw, de glanskopmees, de putter en de vink. Het kan zeer goed zijn, dat deze soorten bij het onderzoek onopgemerkt zijn gebleven. Als zij op Goeree in 1961 wel hebben gebroed, is hun aantal vermoedelijk gering of hun voorkomen zeer lokaal geweest. Van de putter is inderdaad bekend, dat hij als broedvogel op Goeree schaars is en er niet ieder jaar broedt. Het ontbreken van waarnemingen van de vink is niet zo vanzelfsprekend. Hij zou als broedvogel weliswaar niet talrijk zijn, maar het is toch wel opmerkelijk, dat ondanks intensief speuren geen enkel individu van deze soort werd gezien of gehoord. De dichtheid van de vinkenpopulaties moet op Goeree dan ook wel zeer laag zijn, vergeleken met de dichtheden elders.

In tabel 1 zijn de gegevens van de tellingen samengevat. Tevens is daarin (met een .) aangegeven welke vogelsoorten als broedvogel worden beschouwd. De getallen in de kolommen geven aan de aantallen vogels die in de betreffende landschappen werden geteld, berekend voor oppervlakten van 10 ha. Een + betekent minder dan 1 individu per 10 ha. Bovenaan is vermeld hoeveel ha per landschap werkelijk werd onderzocht. Alle waargenomen vogels zijn volledigheidshalve in de tabel opgenomen, ook de zomervogels die geen broedvogel zijn, zoals blauwe reiger, knobbelzwaan, witgatje, oeverloper, grote mantelmeeuw, zilvermeeuw en grote stern.

De avifauna van de verschillende landschappen

Hoewel de gegevens niet volledig zijn, is het mogelijk een beschrijving te geven van de vogelbevolkingen van de verschillende landschappen, die met een redelijke betrouwbaarheid aangeeft welke vogels en in hoe grote getale men telkens mag verwachten. De vergelijking van de soortencombinaties en -aantallen laat zien waar de soorten zich in de zomermaanden aan het einde van het broedseizoen thuis gevoelen en waar zij bij voorkeur fourageren. De voorkeur is in vele gevallen overeenkomstig de verwachtingen. Er komen evenwel ook concentraties voor in gebieden waar zij niet zo voor de hand liggen. Deze bieden interessante perspectieven voor nader onderzoek betreffende levensvoorwaarden, voedselbiologie enz. in deze tijd van het jaar.

De Noordzee

In het ondiepe water langs de kust fourageren de kustvogels die ook elders langs de Noordzee op vele plaatsen worden gezien. Van de meeuwen

is de zilvermeeuw de meest talrijke verschijning, dan de kokmeeuw en de stormmeeuw. Ook de grote mantelmeeuw is bijna steeds aanwezig. Het is een bijzonderheid van de Goereese kust, dat zowel de grote sterns als de visdieven en ook de dwergsterns geregeld in het ondiepe water in en voor de branding komen vissen. Het komt niet vaak voor, dat men deze drie soorten tegelijk of zeer kort na elkaar vanaf hetzelfde strand kan waarnemen.

Het strand

Het Noordzeestrand van Goeree is vogelrijker dan menig strand op de andere eilanden of het vasteland. Dat is te danken aan de rust die er nu nog heerst. Het strand van Goeree is niet eens zo gunstig voor een rijk vogelleven, want over grote afstanden is het daarvoor te smal. Op de bredere gedeelten broedt al gauw een enkel paar scholeksters. Hoewel het voorkomen van de strandplevier daar ook mag worden verwacht, werd deze soort niet waargenomen. Zij broedt echter wel in de meer naar binnen gelegen strandvlakten van de Kwade Hoek, die nog nader ter sprake komt. Langs de waterlijn fourageren af en toe bergeenden en een enkele tureluur. Groepjes oude en jonge zilvermeeuwen en kokmeeuwen en een enkele stormmeeuw zijn eigenlijk altijd aanwezig, evenals een enkele grote mantelmeeuw, meest jonge vogels.

Ook de sterns zitten wel eens op het strand, vooral de grote sterns en de visdieven. Dat gebeurt evenwel alleen als het rustig is. Langs de duinvoet en tussen het aanspoelsel fourageren vaak witte kwikstaarten. Deze nestelen vermoedelijk achter de zeeleep. Zij zijn evenwel trouwe bezoekers van het strand, waar zij naar hun gedrag te oordelen ruimschoots voedsel vinden. Het is niet onmogelijk, dat het strand op Goeree ornithologisch rijker zou zijn, wanneer de Kwade Hoek er niet was.

De Kwade Hoek is als beschermd broedterrein en door aard en uitgestrektheid voor strand- en kustvogels zo ideaal, dat vele soorten daaraan de voorkeur geven boven het als broedbiotoop minder gunstige strand.

De Kwade Hoek is een landschap ter grootte van ruim 300 ha vol afwisseling en met levensmogelijkheden voor tal van vogelsoorten. De jongste van de reeks door lage duintjes van de zee afgesnoerde strandvlakten zijn nog vrijwel onbegroeide jonge valleien. In deze vlakten en op de jonge duingroepen daartussen broeden veel strandplevieren, enkele bontbekplevieren, kluten, visdieven en dwergsterns, evenals enkele scholeksters.

De meer naar binnen gelegen, wat dichter met zoutplantenvegetaties begroeide vlakten zijn, evenals dergelijke zilte graslanden elders, ideale weidevogelbiotopen. Daar brengen tientallen tureluurs en kieviten, ook grutto's en een enkele kemphaan en talloze leeuweriken, graspiepers en gele kwikken hun jongen groot. De scholeksters broeden op de wat hogere plekken en

wulpen komen daar fourageren. Tientallen bergeenden en wilde eenden broeden er. In juni zit er een enkele blauwe reiger, wat vroege witgatjes en oeverlopers op natte plaatsen. In de duindoornbosjes van de meest naar binnen gelegen duingroepen huizen al de zangvogels, die verderop in het dichte duindoornstruweel hun optimale biotoop vinden. Patrijzen, houtduiven, holenduiven, kokmeeuwen en spreuwen fourageren in het grasland.

De Kwade Hoek is jachtgebied voor grauwe kiekendief en torenvalk en ook de zwarte kraai en de ekster vinden er altijd wel iets van hun gading. De Kwade Hoek is niet alleen gedurende de broedtijd voor de vogelwereld van belang, ook in de nazomer, gedurende de trektijden in najaar en voorjaar en als overwinteringsgebied biedt het aan vele soorten levensmogelijkheden. Op de betekenis van de Kwade Hoek voor de botanie, voor de zoogdieren en voor enkele andere diergroepen wordt elders nog ingegaan.

De zeereep

Het open duingebied van de zeereep en het dicht daarachter gelegen jonge duin, dat nog niet met duindoorn- en liguster-struikgewas is begroeid, is vogelarm. Dat is niet alleen zo op Goeree, het is ook elders het geval. Dit is begrijpelijk voor biotopen die zo open staan voor de zeewinden en waar het zand zo stuift. Ook de plantengroei is er zeer beperkt. Er groeien alleen soorten, zoals biestarwegras en helm, die zijn aangepast aan dit extreme milieu.

De insectenwereld is er, in overeenstemming daarmee, eveneens arm.

Als broedvogels komen er voor de akkerleeuwerik, de graspieper, de witte kwikstaart en de tapuit. Voor de tapuit, de kwikstaart en de graspieper schijnt dit biotoop, gezien de aantallen die er geregeld worden gezien, nog niet eens zo ongunstig te zijn. De koekoek strekt zijn zwerftochten uit tot in de zeereep, ook de gierzwaluwen, de boeren- en de huiszwaluwen fourageren tot in het buitenste duin. De zilvermeeuwen zeilen er langs, speurend naar iets eetbaars. Stormmeeuwen vertonen er zich geregeld. Ook kokmeeuwen worden veel boven de zeereep gezien. De vrijwel overal in het duingebied aanwezige bergeenden zijn in dit open duin geen uitzondering. Vermoedelijk broedt er een enkel paar wulpen, al zijn deze tot nu toe van Goeree niet als broedvogels bekend. Als enige zaadeters zoeken kneuën in familieverband of in kleine groepjes er naar voedsel.

De oudere duinen begroeid met duindoornstruweel

In het dichte struikgewas van het duindoornstruweel, waarmee grote oppervlakten van het duingebied van Goeree zijn begroeid, leeft een geheel eigen vogelwereld. Deze is rijk aan soorten en individuen, waarbij echter

„struikvogels” begrijpelijkerwijs het talrijkste zijn. Daartoe behoren allereerst winterkoning, merel, nachtegaal, grasmus, tuinfluiter en braamsluiper (?), heggemus en kneu en ook wel gekraagde roodstaart, fitis en grauwe klauwier.

Er werden in het duinstruweel nabij de zuidpunt meer koekoeken gezien dan in welk ander landschap op Goeree. Het duindoornstruweel is voor de sprinkhaanrietzanger het optimale milieu, maar de soort is op Goeree niet talrijk, evenmin als dat elders trouwens het geval is. Zanglijster en geelgors komen in het duinstruweel als broedvogel voor, maar zijn er niet talrijk, evenmin de koolmees en op open plekken de graspieper en de tapuit. Voor houtduiven is het duindoornstruweel als biotoop zeer geschikt, evenals voor tortelduiven, al zijn die niet zo talrijk; zelfs holenduiven vinden er nestgelegenheid. Het dichte struikgewas biedt ideale dekking aan fazanten en aan de randen van het open veld ook aan patrijzen. Bergeenden hebben hun nesten onder de dichte vegetatie en worden er ook nog na de broedtijd gezien op open plekken. Daar verblijven ook nog wel eens enkele scholteksters. De zwarte kraai bouwt zijn nest in de struikenwildernis, maar wordt er niet veel gezien.

De ekster komt wel geregeld in dit landschap fourageren. Er worden ook wel nesten van deze soort gevonden, toch nestelt hij bij voorkeur in de hoge bomen van het schurvelingengebied. Torenvalk, ransuil en vermoedelijk ook steenuil zijn broedvogels van het struweel. Grauwe kiekendief en velduil worden gewoonlijk jagend in de naaste omgeving aangetroffen. Zij hebben hun nesten vermoedelijk ergens tussen de duindoorns. Natuurlijk worden alle soorten meeuwen boven het duinstruweel gezien en fourageren er alle soorten zwaluwen. De voor de menselijke nederzettingen kenmerkende soorten, zoals spreeuwen, huismussen en ringmussen, worden er, althans in de broedtijd en kort daarna, maar weinig gezien.

Het vronland van de oude binnenduinen

Dit vronland bevindt zich op Goeree aan de binnenkant van de jongere duinen. Twee complexen zijn als natuurgebied nog min of meer intact gebleven; dit zijn de Westduinen en de Oostduinen. Beide gebieden zijn met hun onregelmatig golvende oppervlakte en de begroeiing met droge graslandvegetaties niet alleen botanisch, maar ook ornithologisch de moeite waard. Zij zouden zonder twijfel waardevoller zijn, wanneer de oorspronkelijke aard minder was verstoord. De Oostduinen bijv. zouden stellig in vele opzichten rijker zijn, wanneer het terrein niet als waterwingebied werd geëxploiteerd. Het is daardoor droger dan het van nature zou zijn.

De vronlanden op Goeree zijn, net als de vronlanden op Walcheren en Schouwen, ornithologisch van belang omdat het zulke goede weide-

vogelbiotopen zijn. Er is op Goeree evenwel niet veel afwisseling in het vronland, er zijn bijvoorbeeld maar weinig natte en drassige plekken of moerassige gedeelten. De vogelrijkdom is daardoor minder groot dan hij anders geweest zou zijn. Toch is het aantal soorten dat er in de zomer verblijft groot. Allereerst de weidevogels: Kievit, grutto, tureluur, scholtekster en veldleeuwerik, graspieper, witte en gele kwik. Ook het paapje wordt er gezien. Op de natte plekken en in de poeltjes komen wilde eenden en waterhoentjes voor. De graslanden zijn voedselterreinen voor kokmeeuwen, spreuwen, kneuën, eveneens voor houtduif, holenduif en tortelduif en voor heel wat soorten boom- en struikvogels, die meer in het aangrenzende schurvelingsgebied thuishoren, maar op gezette tijden in het vronland komen fourageren.

De grauwe kiekendief bejaagt het vronland geregeld, maar wordt verder naar binnen niet zoveel meer gezien. Torenvalk, zwarte kraai en ekster zijn er gewone verschijningen en natuurlijk ook de fouragerende zwaluwen en de koekoeken. Hoewel het vronland te allen tijde de moeite van een bezoek waard is, is het vermoedelijk in de broedtijd op zijn mooist.

Het schurvelingsgebied

De schurvelingen zijn het vogelrijkste landschap van Goeree. Zij kunnen de toets met andere bekende vogelrijke gebieden, zoals het haaymetengebied van de Kop van Schouwen en het binnenduinrandlandschap van Voorne, doorstaan. Vrijwel alle vogelsoorten die men in bosjes en houtwallen, in boomgaarden, tuinderijen, akkertjes en door houtgewas omgeven weideperceeltjes, op ervan en bij huizen kan verwachten, komen er voor. Er zijn daarbij heel wat soorten die op Goeree alleen of overwegend in het schurvelingenlandschap worden aangetroffen. Dit zijn de steenuil, de kerkuil, de turkse tortel, de grote bonte specht, de wiewaal, de kauw, de vlaamse gaai, de pimpelmees, de grote lijster, de spotvogel, misschien de braamsluiper, de tjiftjaf, de grauwe vliegenvanger en de groenling.

Ondanks deze rijkdom aan soorten is het op Goeree ontbreken van een aantal soorten opmerkelijk. Men zou er bijv. de groene specht verwachten, die op Schouwen in het haaymetengebied wel voorkomt, al ontbreekt daar weer de grote bonte specht. Ook de staartmees ontbreekt, evenals de matkop, misschien ook de glanskopmees en verder zijn de boomkruiper, de boomklever, de zwartkop en de roodborst van Goeree niet als broedvogel bekend. Het is niet uitgesloten, dat een enkele van deze soorten toch broedvogel blijkt te zijn, maar talrijk zijn zij dan toch niet. Voor een soort als de vink is dat iets bijzonders.

Alle soorten zijn weer in tabel 1 verantwoord. De in de tabel vermelde aantallen zijn tevens een aanwijzing voor de frequentie waarmee de verscheidene soorten kunnen worden verwacht.

Een jonge dwergstern wordt gevoerd.

Foto: J. Rootb

Strandplevier bij het nest.

Foto: J. Rooth

Het polderland

De akkers en de graslanden van het Goereese polderland hebben ook hun ornithologische bijzonderheden. Patrijs, veldleeuwerik, witte en gele kwikstaart zijn de broedvogels van het akkerland met bovendien hier en daar een paartje scholeksters. Deze broeden ook in de graslanden met andere weidevogelsoorten, die al eerder van de vronlanden en van de zilte graslanden van de Kwade Hoek werden genoemd.

Fazant, wilde eend, grasmus en kneu leven als broedvogel in het polderland nabij ruige plekken, in houtwallen en op de overgangen naar het schurvelingenlandschap.

De riet- en ruigtevegetaties langs de sloten en wateringen en in de poeltjes van het polderland herbergen enkele soorten die elders in de Kop van Goeree niet zo gewoon zijn. Behalve wilde eenden en wat bergeenden zijn dat waterhoentjes en enkele vogels van rietland en ruigte, die met uiterst kleine moerasjes genoeg kunnen nemen: de kleine karekiet, de bosrietzanger en de rietgors.

Er is nog een categorie vogels die echt thuis is in het cultuurgebied, ook al broeden zij er niet. Dat is de grote groep van soorten die in het polderland, en soms zelfs daar bij voorkeur, hun voedsel zoeken. Daartoe zijn te rekenen: torenvalk, velduil, kokmeeuw, houtduif, holenduif en tortelduif, de overal fouragerende zwaluwen en natuurlijk ook de spreeuwen, huismussen en ringmussen.

De velduil is een zeldzame verschijning in ons land, een broedgeval is altijd iets bijzonders. Zijn voorkomen dient eigenlijk altijd aanleiding te zijn om na te gaan of het geen overweging verdient het broedgebied op passende wijze te beschermen.

De inlagen aan de zuidkust van Goeree

De inlagen aan de zuidkust vormen niet alleen botanisch en vanwege het voorkomen van de zeldzame noordse woelmuis een op zichzelf staand en ook ornithologisch interessant milieu. Zij zijn anders van aard, maar doen niet onder voor de bekende inlagen aan de zuidzijde van Schouwen-Duiveland.

De Goereese inlagen zijn als het ware kleine vogelreservaatjes, die te allen tijde een bezoek waard zijn. In de zomer ziet men er in het riet, in de moerassige laagten en het water en in de half wilde graslanden verscheidene soorten die men elders op Goeree niet zo gauw tegenkomt. Hoewel er op Goeree al jaren lang geen blauwe reigers meer broeden (vroeger was er een kolonie bij Goedereede), treft men in de inlagen geregeld fouragerende blauwe reigers aan.

De echte watervogels, zoals wilde eend, op Goeree natuurlijk ook de bergeend en in de trektijden verscheidene andere eendesoorten, zijn vrijwel altijd aanwezig. Er broeden waterhoentjes in het rietland. Dit is uitgestrekt genoeg, zodat ook de grote karakiet er als broedvogel voorkomt naast de kleine karakiet en in het wilgenstruikgewas ook de rietzanger, de fitis en de spotvogel. Het half-wilde grasland is als weidevogelbiotoop even rijk als dat van de Kwade Hoek. Tenslotte zijn de inlagen nog waardevol als fourageergebied voor tal van vogels die elders broeden en als rustplaats voor overtuigende vogels van het buitendijkse land.

Het gors van de Punt van Goeree

Het gors bij de Punt vormt met het onbegroeide slik de laatste levensgemeenschap van het transect. Het gors is niet alleen botanisch en malacologisch van belang, zoals elders is uiteengezet, maar het heeft eveneens grote betekenis voor de vogelwereld als broedterrein en als pleisterplaats en fourageergebied.

Zilte slikken en schorren zijn overal waardevolle voedselterreinen voor trekkende watervogels en steltlopers. Dat geldt evenwel in bijzondere mate voor het slik en gors van Goeree omdat dit met het vergelijkbare slik van het Brielse Gat het eerste grote voedselgebied is, dat de uit het noorden komende trekvogels na het Waddenzegebied op hun weg passeren. Het is dus een schakel in de lange keten van pleisterplaatsen en rustgebieden, die de uit het noorden komende water- en moerasvogels als voedselterrein nodig hebben om in leven te blijven.

De gevolgen van de uitvoering van de Deltawerken, van de Europoort en andere industrialisatieplannen in ons kustgebied zouden wel eens veel verdergaand kunnen zijn dan men vermoedt. Het is om die reden heel nuttig de betekenis van een gebied vast te leggen alvorens de veranderingen optreden. Men kan zich dan achteraf beter realiseren wat er verloren ging. Het slik en gors van Goeree is het enige complex van de in het voorgaande behandelde reeks van Goereese landschappen, dat onherroepelijk verloren gaat wanneer de voorgenomen werken volgens plan worden uitgevoerd. Het is daarom verantwoord in dit verband wat meer aandacht aan dit „landschap” te besteden.

Allereerst is het gors ornithologisch waardevol als broedgebied. Het is niet zeer uitgestrekt, maar biedt broedgelegenheid aan tenminste 13 soorten, te weten: wilde eend, bergeend, scholekster, kievit, grutto, tureluur, kluut, kokmeeuw, stormmeeuw, veldleeuwerik, graspieper, witte kwikstaart en gele kwikstaart. Het gors is voor de tureluur en de graspieper als biotoop optimaal. De kokmeeuwen nestelen in de slijkgrasbegroeiing en vormden in 1961 een kolonie van enkele honderden paren. In 1961 en ook enkele

jaren daarvoor al heeft er volgens J. Vlietland op het gors een paartje stormmeeuwen gebroed. Er zijn nimmer tevoren meldingen van andere broedgevallen van deze soort van Goeree bekend gemaakt, zodat dit als het eerste authentieke broedgeval mag worden beschouwd.

Het gors is na de broedtijd voor vele vogels mogelijk nog belangrijker dan in de broedtijd. Verscheidene soorten trekken er dan met hun jongen heen. Vooral bergeenden, wilde eenden en tureluurs verblijven er in grote getale en in mindere mate ook scholeksters, grutto's en wulpen. Wanneer in augustus de steltloper trek begint en de grutto's al weg zijn, komen er tal van soorten bij. Er zijn dan veel ruiters (o.a. groenpootruiters), verschillende soorten strandlopers (w.o. veel bonte strandlopers) en plevieren, zowel strandplevieren als bontbekplevieren en later ook zilverplevieren. Ook lepe-laars komen er in de nazomer geregeld fourageren en er zijn veel doortrekkende sterns en meeuwen. Aalscholvers bezoeken het gebied, evenals talloze eenden, o.a. wilde eenden, wintertalingen en smienten, waarvan er vele in de winter blijven. Grauwe ganzen komen wel eens over van het Hollands Diep, maar blijven nooit lang in het zoute milieu. De blauwe reigers vissen geregeld langs de krekken en meer dan eens zijn wilde of verwilderde doortrekkende knobbelzwaanfamilies op het gors en slik waargenomen.

Helaas zijn de soorten en aantallen van deze trekkers niet nauwkeurig bekend, omdat er weinig en nimmer stelselmatig op is gelet.

Slotbeschouwing en gevolgtrekkingen

In het voorgaande zijn de verschillende landschappen van de Kop van Goeree met hun biotopen de revue gepasseerd. Daarbij is wel gebleken, dat deze landschappen avifaunistisch, tenminste wat hun broed- en zomervogelbevolking betreft, rijk mogen worden genoemd. Deze rijkdom valt pas op, wanneer men deze landschappen met andere vergelijkt. Een vergelijking met gebieden als de Kop van Schouwen, dat vermaard is vanwege zijn vogelrijkdom, en Voorne valt voor Goeree gunstig uit.

De rijkdom van de avifauna is te danken aan de grote verscheidenheid van biotopen die in de Kop van Goeree aanwezig is, aan de hoedanigheid van deze biotopen en aan de betrekkelijke rust die in deze gebieden heerst. Deze rust is voornamelijk te danken aan de omstandigheid, dat het aantal zomergasten op Goeree zoveel geringer is dan elders langs de kust. Bovendien worden enkele van de belangrijkste terreinen als natuurreservaat en vogelbroedplaats beheerd.

Er is alle reden dankbaar te zijn voor het feit, dat deze natuurlijke rijkdommen op Goeree nog aanwezig zijn. Dit geldt niet alleen voor onderzoekers en vogelliefhebbers, maar ook voor de bevolking van de Kop van

Goeree zelve. Het belang van het behoud van een rijke vogelstand en van aantrekkelijke reservaten is niet alleen gelegen in hun betekenis voor de wetenschap, zij zijn ook belangrijk voor het vreemdelingenverkeer. Het is daarom zinvol voor alle belanghebbenden te streven naar het behoud van de natuurlijke rijkdom met alle daartoe geëigende middelen.

Men kan zich afvragen of de bovengenoemde verscheidenheid wel zo bijzonder is. Voor ornithologen die ook andere kustgebieden kennen is dit een overbodige vraag. Bijna nergens in Nederland en nog minder in het buitenland vindt men een combinatie van zulke interessante biotopen met een redelijk groot oppervlak en zoveel soorten broedvogels zo dicht bij elkaar.

Alleen al het broeden van in Nederland zeer schaarse broedvogels, zoals grauwe kiekendief en velduil, van schaarse broedvogels, zoals bontbekplevier, strandplevier en dwergstern, en van vrij schaarse, waartoe kluut, kerkuil, steenuil, sprinkhaanrietzanger, grauwe klauwier en putter gerekend moeten worden, maakt de Kop van Goeree tot een ornithologisch belangrijk gebied. Bovendien is het voorkomen van de kempfaan op niet door ontwatering of ontginning bedreigd broedterrein zeer de moeite waard, al is de kempfaan als broedvogel nog vrij talrijk in Nederland.

Bij deze lijst is geen rekening gehouden met de ornithologische betekenis van de Scheelhoek bij Stellendam, omdat dit gebied niet meer tot de Kop van Goeree is gerekend. Als de Scheelhoek ook nog in de beschouwing was betrokken, was de lijst van bijzondere vogelsoorten nog heel wat langer geworden (vgl. het artikel van Rooth elders in dit Jaarboek).

De Kop van Goeree is dus in ieder geval ornithologisch een bijzondere landstreek. Wordt de vogelrijkdom daarvan bedreigd door de uitvoering van de Deltawerken? Het antwoord daarop is ja en neen. Er is reeds op gewezen, dat het gors en het slik bij de Punt door de afsluitdam totaal van aard zullen veranderen. Dat gebied gaat dan in ieder geval voor de steltlopers als pleisterplaats en voedselterrein verloren. Het kan zich evenwel ontwikkelen tot een juist binnendijks gelegen brak- of zoetwater-moerasgebied, dat op zijn beurt ornithologisch wel zeer waardevol kan worden, wanneer men de natuur zijn gang laat gaan.

Het terrein dat dan zou ontstaan zou vergeleken kunnen worden met delen van de Makkumerwaard aan de Friese kust ten zuiden van de Afsluitdijk of met de oevers van het Amstelmeer bij Wieringen, beide vogelkundig zeer waardevolle terreinen. Het verlies van het zilte slik is daarmee echter niet gecompenseerd, want er moet worden afgewacht of de noordelijke trekvogels, die 't van dit slik moeten hebben, zich elders zullen kunnen redden, vooral wanneer ook de slikken van het Brielse Gat verloren gaan en verder zuidwaarts het ornithologisch zo belangrijke Zuid-Sloe, vrijwel het enige zoutwater-slik dat in Zuidwest-Nederland zal overblijven, nadat de zeegaten, behalve de Westerschelde, zijn afgesloten.

Alle andere in dit verslag beschreven landschappen worden in beginsel door de Deltawerken niet aangetast, tenminste niet direct. Het is dus mogelijk daar de natuurlijke rijkdom te behouden. Er zijn dan evenwel bepaalde beheersmaatregelen nodig. De in de lijst genoemde bijzondere vogels en de eveneens waardevolle broedvogelcombinaties van „gewone” soorten zijn voor Goeree namelijk alleen te behouden, wanneer de levenskansen voor hen niet minder worden dan zij nu zijn. Dat is niet zo eenvoudig als het soms lijkt. De meeste minder algemene soorten zijn namelijk veel gevoeliger dan men denkt. Kleine, ogenschijnlijk onbelangrijke veranderingen in hun omgeving hebben vaak al invloed. Bijvoorbeeld een toename van het aantal zomergasten. Haast ongemerkt verdwijnen de vogels door zo iets. Eerst mislukken bijv. door een ongewilde en niet voorziene omstandigheid, zonder dat het iemand opvalt, één of meer broedsels. De oude vogels blijven nog en men bemerkt niet eens, dat er geen jongen vliegvlug geworden zijn. Een volgend jaar komen de oude vogels wel terug, maar er komt er bijv. door blijvende onrust in het broedgebied niets van nestelen. Ook in het derde jaar ziet men de oude vogels weer terug. Daarna zijn zij verdwenen. Zoiets dringt heel vaak pas een paar jaar later tot de mensen door. Dan is het te laat! Er is dan een stap voorwaarts gedaan naar de nivellering, die wij zo graag zouden willen vermijden. Die kan worden vermeden, wanneer er maar van het begin af met de nodige ernst rekening mee wordt gehouden. Die ernst betekent voor de Kop van Goeree voor de verschillende landschappen het volgende.

De Kwade Hoek is een natuurreservaat en zou dat moeten blijven. Iedere aantasting van het reservaat zou moeten worden vermeden. Een goede begrenzing en afbakening, zowel aan de kant van Stellendam als aan de westzijde en aan de duinzijde, is nodig. Het publiek zou in geen geval zonder meer het reservaat mogen betreden. Een eventuele uitweg van de polder naar het strand zou nooit door het reservaat mogen lopen, maar er omheen. Met een goede bewaking is de Kwade Hoek dan voldoende beveiligd. Duizenden bezoekers zullen er dan, rondgeleid op geregelde excursies, tot in lengte van jaren plezier van kunnen hebben.

Voor de zeereep behoeven geen bijzondere maatregelen te worden voorgesteld, wel voor de met duindoornstruweel begroeide duinen. Deze duinen zijn, vergeleken met andere, verwante duingebieden, bijzonder gaaf en rijk ontwikkeld. Wanneer in de toekomst plannen worden gemaakt voor een ontsluiting van het duingebied of mogelijk zelfs voor het aanbrengen van voorzieningen ten behoeve van de recreatie of van bebouwingen, zou daarbij altijd moeten worden uitgegaan van de richtlijn, dat er steeds grote, aaneengesloten complexen als natuurreservaat moeten worden gespaard. Er zouden zonder bezwaar enkele wandelpaden in deze reservaten mogen bestaan. Bij de aanleg van deze paden zou er rekening mee moeten worden

gehouden, dat de door de paden ingesloten vakken, groot van oppervlak moeten zijn, zo groot, dat soorten als ransuil, velduil en grauwe kiekendief daarin een volgens hun maatstaven veilige nestplaats kunnen vinden. De levensomstandigheden zijn voor de kleinere soorten dan ook gunstig genoeg.

De vronlanden op het oude binnenduin vormen een landschap waarvan de waarde tot nu toe niet voldoende werd erkend. Deze vronlanden en hun naaste omgeving zouden zoveel als mogelijk is in hun half-natuurlijke staat moeten worden gelaten. Het instellen van beschermde gedeelten daarin als ware refugia is ten zeerste aan te raden.

Het schurvelingengebied biedt vele mogelijkheden. Wanneer de aard van dit gebied niet wordt aangetast, wanneer met andere woorden de verscheidenheid blijft bestaan en houtwallen, bosjes enz. behouden blijven, kan er veel ten behoeve van de zomergasten en de recreatie worden gedaan zonder dat de vogelrijkdom daaronder behoeft te lijden. Het behoud van het huidige patroon van houtwallen, bomenrijen, bosjes, ruige plekjes, poeltjes en dergelijke is van doorslaggevend belang. Het zijn niet alleen vogels van huis en hof die in dit gebied broeden en er levendigheid aan geven. Ook schuwere soorten van het parklandschap, zoals bijv. wielewaal, ransuil, steenuil, grote bonte specht, grote lijster, nachtegaal en grauwe klauwier, moeten er zich kunnen handhaven. Met belangstelling dient te worden afgewacht of na de uitvoering van de Deltawerken ook veranderingen in de vogelwereld zullen optreden die het gevolg zijn van de verbindingen met andere eilanden en het vasteland.

Voor de polder kan slechts worden aangeraden de in biologisch opzicht waardevolle overhoekjes en de voor weidevogels zo belangrijke laaggelegen graslandcomplexen te sparen.

De inlagen zijn zowel botanisch als zoölogisch zo waardevol, dat het de overweging verdient na te gaan welke mogelijkheden er zijn om deze geheel als natuurreservaat in stand te houden. Dit houdt niet in, dat bestaande vormen van exploitatie zouden moeten worden stopgezet, integendeel, het zijn juist de thans gebruikelijke beheersmaatregelen, die deze terreinen gemaakt hebben tot wat zij nu zijn.

De Kop van Goeree is een gebied met een grote natuurlijke vogelrijkdom. Deze kan behouden blijven en zou zich nog in gunstige zin verder kunnen ontwikkelen. Hoewel er gevaren dreigen indien de te verwachten ontwikkeling van het toerisme in de komende jaren niet in goede banen wordt geleid, is er nog niets verloren. Er kan integendeel veel worden gewonnen. Het is aan de huidige generatie over deze toekomst te beslissen.

Tabel 1 Tellingen van zomervogelpopulaties in de Kop van Goeree. Aantallen per 10 ha, 26-30 juni 1961, volgens lijntaxatiemethode. Broedvogels zijn aangegeven met een .

Biotypen	Noord- zee	strand	Kwade Hoek	Zee- reep c.a.	duin- struweel	vroom- land	schurve- lingen	polder- land	inlagen	gors
Oppervlakte (ha)	26	30	40	5	15	50	30	30	15	10
Blauwe reiger (<i>Ardea cinerea</i>)	.	.	+	.	.	.	.	.	+	+
Wilde eend (<i>Anas platyrhynchos</i>)	.	.	3.	.	.	3.	.	+	+	150.
Bergeend (<i>Tadorna tadorna</i>)	.	1	7.	4.	6.	2.	.	2	8	14.
Knobbelzwaan (<i>Cygnus olor</i>)	.	.	.	.	.	.	.	.	.	+
Grauwe kiekendief (<i>Circus pygargus</i>)	.	.	+	.	?	+	.	.	.	.
Torenvalk (<i>Falco tinnunculus</i>)	.	.	+	.	+	+	.	+	.	.
Partijs (<i>Perdix perdix</i>)	.	.	+	.	+	+	2.	1.	.	.
Fazant (<i>Phasianus colchicus</i>)	.	.	.	.	+	+	+	+	.	.
Waterhoen (<i>Gallinula chloropus</i>)	.	.	.	.	.	2.	.	+	2.	.
Scholekster (<i>Haematopus ostralegus</i>)	.	4.	9.	.	+	6.	+	+	+	24.
Kievit (<i>Vanellus vanellus</i>)	.	.	6.	.	.	12.	2.	+	7.	+
Bontbekplevier (<i>Charadrius hiaticula</i>)	.	.	+	.	.	.	.	.	.	.
Strandplevier (<i>Charadrius alexandrinus</i>)	.	.	1.	.	.	.	.	.	.	.
Wulp (<i>Numenius arquata</i>)	.	.	+(.?)	+	+	.	.	+	.	+
Grutto (<i>Limosa limosa</i>)	.	.	22.	.	.	6.	.	.	.	3.
Witgatje (<i>Tringa ochropus</i>)	.	.	+	.	.	.	.	.	.	.
Oeverloper (<i>Tringa hypoleucos</i>)	.	.	+	.	.	.	.	.	.	.
Tureluur (<i>Tringa totanus</i>)	.	+	8.	.	.	1.	.	.	3.	18.
Kemphaan (<i>Philomachus pugnax</i>)	.	.	+	.	.	.	.	.	.	.
Kluut (<i>Recurvirostra avocetta</i>)	.	.	3.	.	.	.	.	.	.	2.
Grote mantelmeeuw (<i>Larus marinus</i>)	+	1	.	.	.	.	.	.	.	.
Zilvermeeuw (<i>Larus argentatus</i>)	+	5	+	+	+	.	.	.	.	.
Stormmeeuw (<i>Larus canus</i>)	+	1	.	2	+	.	.	.	.	+
Kokmeeuw (<i>Larus ridibundus</i>)	+	2	3	6	+	23	2	+	.	7.
Visdief (<i>Sterna birundo</i>)	+	+	4	.	.	.	.	.	.	.
Dwergstern (<i>Sterna albifrons</i>)	+	+	+	.	.	.	.	.	.	.
Grote stern (<i>Sterna sandvicensis</i>)	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Holenduif (<i>Columba oenas</i>)	.	.	+	.	1.	2.	+	.	.	.
Houtdief (<i>Columba palumbus</i>)	.	.	+	.	5.	+	1.	+	.	.
Tortelduif (<i>Streptopelia turtur</i>)	.	.	.	.	1.	+	1.	+	+	.
Turkse tortel (<i>Streptopelia decaocto</i>)	.	.	.	.	.	.	+	.	.	.
Koekoek (<i>Cuculus canorus</i>)	.	.	+	1	5.	1.	1.	+	.	.
Kerkuil (<i>Tyto alba</i>)	.	.	.	.	.	.	+	.	.	.
Steenuil (<i>Athene noctua</i>)	.	.	.	.	.	.	+	.	.	.
Ransuil (<i>Asio otus</i>)	.	.	.	.	+	.	+	.	.	.
Velduil (<i>Asio flammeus</i>)	.	.	?	.	.	.	.	+	.	.
Gierzwaluw (<i>Apus apus</i>)	.	.	.	+	2	.	1.	+	4	.
Grote Bonte Specht (<i>Dendrocopos major</i>)	.	.	.	.	.	.	+	.	.	.
Veldleeuwerik (<i>Alauda arvensis</i>)	.	.	9.	+	.	10.	1.	4.	17.	3.
Boerenzwaluw (<i>Hirundo rustica</i>)	.	.	+	+	2	3	8.	+	4	.
Huiszwaluw (<i>Delichon urbica</i>)	.	.	.	+	+	.	+	.	+	.
Wielewaal (<i>Oriolus oriolus</i>)	.	.	.	.	.	+	2.	.	.	.
Zwarte Kraai (<i>Corvus corone</i>)	.	.	+	.	.	+	+	.	.	.
Kauw (<i>Corvus monedula</i>)	.	.	.	.	.	.	+	.	.	.
Ekster (<i>Pica pica</i>)	.	.	+	.	+	.	+	.	.	.
Vlaamse Gaai (<i>Garrulus glandarius</i>)	.	.	.	.	.	.	+	.	.	.
Koolmees (<i>Parus major</i>)	.	.	.	.	1.	+	3.	.	+	.
Pimpelmees (<i>Parus coeruleus</i>)	.	.	.	.	.	.	1.	.	.	.
Winterkoning (<i>Troglodytes troglodytes</i>)	.	.	.	.	6.	+	4.	.	.	.
Grote lijster (<i>Turdus viscivorus</i>)	.	.	.	.	.	.	1.	.	.	.
Zanglijster (<i>Turdus ericetorum</i>)	.	.	.	.	+	+	3.	.	.	.
Merel (<i>Turdus merula</i>)	.	.	.	.	5.	+	7.	.	.	.
Tapuit (<i>Oenanthe oenanthe</i>)	.	.	.	1.	.	.	.	.	.	.
Paapje (<i>Saxicola rubetra</i>)	.	.	.	.	.	1.	.	+	.	.
Gekraagde Roodstaart (<i>Phoenicurus phoenicurus</i>)	.	.	.	.	2.	.	+	.	.	.
Nachtegaal (<i>Lucinia megarhyncha</i>)	.	.	.	.	6.	.	?	.	.	.
Sprinkhaanrietzanger (<i>Locustella naevia</i>)	.	.	.	.	1.	.	.	.	.	.
Grote karekiet (<i>Acrocephalus arundinaceus</i>)	.	.	.	.	.	.	.	.	2.	.
Kleine karekiet (<i>Acrocephalus scirpaceus</i>)	.	.	.	.	.	.	.	+	2.	.
Bosrietzanger (<i>Acrocephalus palustris</i>)	.	.	.	.	.	.	.	+	.	.
Rietzanger (<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>)	.	.	.	.	.	.	.	.	2.	.
Spotvogel (<i>Hippolais icterina</i>)	.	.	.	.	.	.	+	.	1.	.
Tuinfluit (<i>Sylvia borin</i>)	.	.	.	.	2.	+	1.	.	.	.
Grasmus (<i>Sylvia communis</i>)	.	.	.	.	8.	+	5.	+	.	.
Braamsluiper (<i>Sylvia curruca</i>)	.	.	.	.	?	.	+	.	.	.
Fitis (<i>Phylloscopus trochilus</i>)	.	.	.	.	12.	+	3.	.	+	.
Tjiftjaf (<i>Phylloscopus collybita</i>)	.	.	.	.	.	.	1.	.	.	.
Grauwe vliegenvanger (<i>Muscicapa striata</i>)	.	.	.	.	.	+	1.	.	.	.
Heggemus (<i>Prunella modularis</i>)	.	.	.	.	4.	+	2.	.	.	.
Graspieper (<i>Anthus pratensis</i>)	.	.	6.	16.	1.	2.	1.	3.	12.	13.
Witte kwikstaart (<i>Motacilla alba</i>)	.	1	1.	4.	+	1.	1.	+	3.	+
Gele kwikstaart (<i>Motacilla flava</i>)	.	.	+	.	.	1.	.	3.	8.	1.
Grauwe klauwier (<i>Lanius collurio</i>)	.	.	.	.	2.	+	2.	.	.	.
Spreeuw (<i>Sturnus vulgaris</i>)	.	.	7	.	+	9	20.	30	13	100
Groenling (<i>Chloris chloris</i>)	.	.	.	.	.	+	1.	.	.	.
Putter (<i>Carduelis carduelis</i>)	?	.	.	.	.	.	?	.	.	.
Kneu (<i>Carduelis cannabina</i>)	.	.	3	4	40.	20	4.	5.	20.	+
Vink (<i>Fringilla coelebs</i>)	?	.	.	.	.	.	?	.	.	.
Geelgors (<i>Emberiza citrinella</i>)	.	.	.	.	+	.	1.	.	.	.
Rietgors (<i>Emberiza schoeniclus</i>)	.	.	+	.	.	.	.	+	.	.
Huismus (<i>Passer domesticus</i>)	.	+	.	.	+	.	90.	10	7	.
Ringmus (<i>Passer montanus</i>)	.	.	.	.	+	6	2.	+	.	+
Totaal aantal soorten: 82	7	10	34	14	37	38	47	29	24	18
Aantal broedvogels (met .): 72	0	1	18	6	27	16	46	16	15	13

* Birdcensus on Goeree. Numbers observed per 10 ha in June 1961
Breeding birds are marked with .

Literatuur

- BRAAKSMA, S.J., 1958 - Over de verspreiding van het visdiefje (*Sterna hirundo hirundo*) als broedvogel. Het Vogeljaar 5, 2/3 en 4, pp. 24-28 en 46-50.
- BRAAKSMA, S.J. en M. F. MÖRZER BRUIJNS, 1958 - Wildfowl Sanctuaries in the Netherlands. VII Bull. Intern. Comm. for Bird Preservation, pp. 65-74.
- BRAAKSMA, S.J., 1960 - De verspreiding van de wulp (*Numenius arquata* L.) als broedvogel. Ardea 48, 1/2, pp. 65-90.
- EYKMAN, C., P. A. HENS e.a., 1937-1949 - De Nederlandsche vogels. Wageningen.
- HAVERSCHMIDT, FR., 1942 - Faunistisch overzicht van de Nederlandse broedvogels. Leiden.
- ROOTH, J., 1962 - De ornithologische betekenis van de natuurreservaten Plaat van Scheelhoek, Kwade Hoek en Hompelvoet. Zie elders in dit Jaarboek (met literatuuropgave).

Tevens moge hierbij worden verwezen naar de publikaties van C. G. B. TEN KATE betreffende Ornithologie van Nederland in Limosa en die van G. C. A. JUNGE e.a. betreffende Waarnemingen van broedvogels en trekvogels in 1954 en voorgaande jaren, verschenen in Ardea 43 en vorige jaargangen.

Summary: Data on birdlife on the island Goeree

A bird census was made in June 1961. Birds were counted using the line-census method in 10 habitats occurring in a transect across the island from N. to S. The following habitats (biotopes) are distinguished: (1) coastal waters of the Northsea, (2) sandy beach (strand), (3) young coastal area with low dunes and valleys regularly inundated by the sea (Kwade Hoek), (4) coastal dune ridge (zeereep e.a.), (5) older dunes covered with dense shrub vegetation of *Hippophae* and *Ligustrum* (duinstruweel), (6) dry dune grassland on old dune sandy soil at the inner side of the dune area (vroonland), (7) rural landscape with many trees, shelterbelts, hedges, small wood, landplots, gardens etc. (schurvelingen), (8) arable land and grassland (polderland), (9) marshland sites, partially old claypits, partially poor grassland at the inner side of the dike along the South coast, and (10) saltings and tidal flats outside the dike.

Numbers of birds counted, calculated per 10 ha, are given in table 1, breeding birds being marked with . . Bird-life of Goeree is rich. Quite a number of rare species breeding on the island, owing to the diversity of habitats and little disturbance from tourism. The establishment of nature reserves is suggested to safe guard birdlife before the inevitable increase of tourism which will affect the island Goeree after the completion of the delta works, already in preparation.